

Učiteljski Tovariš.

Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva.

Vsebina: XIV. glavna skupščina „Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“ dne 14. in 15. avgusta v Trstu. — Jurij Vega. — Dopisi. — Društveni vestnik. — Književnost in umetnost. — Vestnik. — Listnica uredništva. — Listnica upravnništva. — Inserati.

XIV. glavna skupščina

„Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“
dne 14. in 15. avgusta v Trstu.

(Dalje.)

O določitvi letnih doneskov Zavezinih članov je poročal g. nadučitelj Fr. Luznar ter predlagal, da naj ostane pri starih doneskkih. (Sprejeto.)

O določitvi sporeda za glavno zborovanje je v imenu upravnega odbora poročal g. Božo Dubrovič. Poročilo je bilo sprejeto brez ugovora.

O določitvi časa prihodnji XV. glavni skupščini Zaveze je poročal g. J. Dimnik. Sklenilo se je, da bo prihodnja glavna skupščina o Binkoštih prihodnjega leta. Kraj in spored določi vodstvo.

V novo vodstvo in upravni odbor so bili za dobo enega leta izvoljeni in sicer a) v vodstvo gg.: predsednik

Luka Jelenc, tajnik Dragotin Česnik, blagajnik Fran Luznar; b) v upravni odbor pa: I. podpredsednik Anton Porekar, II. podprednik Anton Berginec; uredniki „Zavezinih“ listov: Jakob Dimnik, Mihael Nerat in Engelbert Gangl; odborniki: Miroslav Anžlovar, Fran Kocbek, Ign. Križman, Iv. Šega, Fran Šorn, Vekoslav Strmšek in gđ. Vita Zupančič.

Zadnja točka dnevnega reda so bili predlogi in nasveti. —

Na predlog gosp. Krist. Bogateca se je sklenilo, ukreniti potrebne korake v to, da se odpravijo prispevki, katere morajo učitelji plačevati za okrajne učiteljske knjižnice.

Na predlog gosp. Bajta pa se je sklenilo, delovati na to, da bo učiteljstvo samo volilo svoje zastopnike v deželne šolske svete.

Zdaj bi moral poročati g. Iv. Šega o učiteljskem disciplinarnem zakonu. Zaradi neznosne vročine se je pa odložil ta referat za glavno zborovanje. Na to je zaključil g. predsednik s primernim govorom sejo delegacije.

Jurij Vega.*)

(Ob stoletnici njegove smrti: dne 26. septembra 1802.)

Dne 26. septembra je poteklo sto let, kar je ugasnila živa iskra slovenske misli in slovenskega uma — Jurij Vega.

Tuji časopisi so — že 17. m. m. — prinašali o Vegi laskave članke. Ker je bilo dne 26. septembra 100 let, ko so potegnili našega rojaka iz Dunava, prinesemo mu danes skromen naš spomenik.

Vega si je sicer sam v svojih nesmrtnih delih postavil dovolj trajnih spomenikov, da ne potrebuje našega proslavljanja, toda mi potrebujemo svojega „Vehovčevega Jurija“, da se navdušuje ob njem naša mladina, da dokažemo z njim pred svetom, da smo Slovenci doprinesli dovolj gradiva za ponosno stavbo evropske kulture in znanosti.

„Spomnite se imenitnosti del pokojnih očetov“, nam kliče njegov ožji rojak Koseski.

*) Vegov životopis najdeš tudi v Šketovi „Čitanki“ za V. gimn. razred in v Dimnikovi knjigi „Avstrijski junaki“. Letošnji „Dom in Svet“ piše v svoji 10. številki, str. 636: „Kako je umrl Jurij Vega“. Več o Vegi je pa pisal „D. in Sv.“ 1891. l. str. 339. — „Gorenjec“ ima v 40. letošnji številki z dne 4. oktobra lep podlistek o Vegi. Te podatke o Vegi prijavljamo z namenom, da bi se tudi po naših šolah spominjali tega našega velezaslužnega junaka in učenjaka, če ne drugače, vsaj s primerno učno sliko. Morebiti bi se dobil tudi založnik, ki bi založil in izdal Vegovo sliko.

Uredn.

Jurij Vega se je poleg treh hčera narodil kot edini sin ubožnega slovenskega seljaka Jerneja Vehe 24. sušca l. 1754. v Zagorici, kako poldrugo uro od Moravč oddaljenem borenem selu.

Njegovo ime, ki ga nosijo tudi slavni španski plemiči, je nekaterim vzbujalo dvome o njegovem slovenskem pokolenju. Po utrehtskem miru leta 1713. so baje 3 polki španskih kirasirjev in dragoncev sledili Karolu VI. in prestopili v avstrijsko službo. Med njimi se je baje nahajal mož po imenu Vega, ki naj bi bil ded Jurija Vege. Toda iz moravske krstne knjige se da jasno dokazati, da je ded našega slavnega matematika že leta 1700. bil posestnik na „Vehovem“ in da je njegov praded, porojen sredi 17. stoletja, bil Moravčan. Vega je torej potomec čiste slovenske krvi. Kot trinajstleten deček je zapustil Vega domačo hišo in se napotil v Ljubljano v latinske šole. Zapuščal je domače trate, kakor jih zapušča toliko slovenskih sinov, poln visokih misli in nadej, a brez pripomočkov. Navezan na podporo dobrosrčnih ljudi, se je preboril skozi latinske šole in že kot dijak je vzbujal s svojim globokim matematičnim znanjem pozornost svojih učiteljev, izmed katerih mu je bil posebno naklonjen Jožef pl. Maffei. Dovršivši ljubljanski licej, postal je Vega (ali Veha) vsled svojega znanja c. kr. navigacijski inženir za Notranjo Avstrijo. Toda boj z brezumnimi prirodnimi

Koncert v Barkovljah.

Povodom XIV. glavne skupščine „Zaveze“ je namerala prirediti „Slovansko pevsko društvo“ Trstu na čast gostom dne 15. avgusta koncert v prostorih „Narodnega doma“ v Barkovljah s tem-le vsporedom: 1. * *: „Hrvatska koračnica“, svira orkester. 2. Tittl: „Hudičev delež“, ouvertura, svira orkester. 3. M. Hubad: „Narodne pesmi“, mešan zbor. 4. Waldteufel: „Dršalce“, valček, orkester. 5. Ferluga: „Rožica“, možki zbor. 6. Smetana: Fantazija iz opere „Prodana nevesta“, svira orkester. 7. Kücken: „Plavaj, ladja moja“, ženski dvo-spev s spremljevanjem orkestra. 8. Iv. pl. Zajc: „Hrvatski potpouri“, svira orkester. 9. Medved: „Popotnik“, možki zbor s čveterosplovom in tenor-solo. 10. Parma: Intermezzo iz opere „Ksenija“, svira orkester. 11. Iv. pl. Zajc: „Dolazak Hrvata“, hrvatska glasbena slika za tenor-, bariton- in bas solo, možki zbor z orkestrom. 12. Komzak: „Potpouri koračnic“, orkester. 13. „Zavezna“, himna „Zaveze“, pojejo p. n. gg. učitelji s spremljevanjem orkestra. — Svobodna zabava z godbo, petjem in Backovimi kupleti. Sodeluje orkester domačega pešpolka Freiherr von Waldstätten št. 97. Začetek koncerta točno ob 6. uri popoldne.

Vrli tržaški Slovenci so storili vse, da bi bilo bivanje jugoslovanskih učiteljev v Trstu kar najbolj zabavno. Posebnih zaslug v ta namen si je stekla „Edinost“, katera je tržaške Slovence na ta koncert tako-le vabila: „Nadejamo se gotovo, da se tega koncerta mnogoštevilno udeleži naše narodno občinstvo ter da tako dokaže gospodom učiteljem, došlim semkaj iz vseh krajev naše slovenske domovine, da živi tukaj krepak in zaveden del slovenskega naroda, ki goji najtoplejše simpatije do slovenskega učiteljstva in zna ceniti njegovo vspešno delovanje za kulturni napredek našega naroda.“

Mnogoštevilna udeležka na tem koncertu je potrebna toliko bolj, ker na kolodvoru ni bilo nikakega oficijalnega vsprejema in bo to glavna prilika, da bodo mogli tržaški Slovenci pozdraviti združene učitelje iz vseh slovenskih pokrajin. Slovensko učiteljstvo prirejuje vsako leto na drugem kraju naše domovine svoja zborovanja, da dobiva tako pola-

silami ni prevzel vseh njegovih zmožnosti, katerih vsaka je zahtevala svojega delokroga. Zato je že čez pet let zapustil svojo službo in vstopil kot navaden prostak k topničarstvu. V tej dobi je tudi izpremenil svoje ime „Veha“ v Vego, ki je že na enem mestu zapisano v moravški krstni knjigi. Prestop k topničarjem je bil za Vegovo življenje odločilen korak. Od tega trenutka naprej je rasel iz Vege prostaka učenjak svetovne slave, vojak, podpolkovnik slovenskega poguma. Na drobno očrtati njegovo plodonosno znanstveno delovanje, zvesto naslikati njegove junaške čine, to ni namen teh vrstic.

Pokazati hočemo samo na celotnega moža Vego, učenjaka in vojaka. Vega, ki ni obiskaval višjih šol, je vzrastel iz samega sebe, živa ljubezen in zanimanje do predmeta ga je vodila skozi vse težave samoučenja, in na tej poti je dospel do vrhunca svoje dobe. Iz lastnih moči je stopal težavno pot „od pluga do krone“. Plod njegovega neumornega dela na priljubljenem mu znanstvenem polju je nebroj spisov in razprav, ki so od l. 1782. počeni, tja do njegove smrti potekle iz nikdar počivajočega njegovega peresa. Ta dela so spomenik železne vstrajnosti in obenem polna velikega duha in globokega umevanja.

Vse stroke matematičnega znanja so v njih mojstrsko obdelane. Ako pregleduješ njegova „Matematična predavanja“, ki jih je izdal v štirih zvezkih, ne veš, ali bi se bolj divil

goma skupno sliko vse Slovenije. Mi pa moramo skrbeti za to, da slovenski učitelji dobe resnično sliko tržaških Slovencev, da se na lastne oči prepričajo o njih značaju in toplem narodnem čutstvom. To pa dosežemo samo z mnogoštevilno udeležbo na jutrajšnjem koncertu v Barkovljah. Slovenski učitelji morajo tukaj imeti zavest, da so dobrodošli gostje med svojimi brati, da so svoji med svojimi!

Zato pozivljamo še enkrat naše rodoljubno občinstvo, naj se mnogoštevilno udeleži jutrnega koncerta v Barkovljah. Posebno svobodna zabava, ki bo po dovršenem programu, obeta mnogo prijetnega razvedrila.

Začetek koncerta bo ob 6. uri popoldne. Vstopnina 60 stot., sedeži pa 60 oziroma 40 stotink.“

Zaradi vojaških manevrov je vojaška godba zadnji hip odpovedala svojo udeležbo. Zaradi tega se je moral program izpremeniti, a koncert se je vršil vsejedno ter se v obče zadovoljstvo kar najbolje obnesel v vsakem oziru. „Edinost“ piše o tem koncertu tako-le:

„Tu naj sporočimo, da je zabava v „Narodnem domu“ v Barkovljah v visoki meri služila svojemu namenu. Name-noma smo temu večeru dali ime: zabava. Kajti koncert z lepim, izbranim programom je moral odpasti v zadnji hip, ker je vojaška godba zadnji dan odpovedala. No, v svoje veliko zadoščenje smo videli, da je znalo „Slov. pevsko društvo“ tudi po spremenjenem programu pokazati vse vrline svoje. Zdelo se nam je kakor da navzočnost tolikih milih gostov vspodbuja ambicijo pevcev in pevk. Takih aplavzov je še malokedaj videla in čula dvorana „Narodnega doma“ v Barkovljah. Po vsaki točki se vihar kar ni hotel poleči, dokler niso peli zopet in zopet. Pevovodji Srečku Bartelu so opetovano prirejali ovacije. Tudi Wagnerjeva godba, ki je drage volje priskočila zadnji hip, je izredno dobro rešila svojo nalogo, kakor da hoče tudi ona pripomoči v dosego namena temu večeru: prirediti par prijetnih uric našim slovenskim gostom. Tudi godbi je občinstvo — ki je polnilo dvorano in vse vrtno prostore — viharo aplavdiralo. In česar je še manjkalo za „najžidaneje“ razpoloženje, dopolnila sta — po

preciznosti, s katero so izpeljana, ali pa tako prozorno zasnovani porazredbi predmeta. Listajoč po njegovih treh logaritmovnikih občuduješ neizmerno delavnost, ki priča o nji vsak list. Vegovi logaritmovniki so bili najboljši svoje dobe. Pred vsakim izmed njih pa se blesti svetla obljuba — dokaz goreče resnicoljubnosti — vsakemu, ki zasledi v njih napako, podariti v nagrado cesarski zlat. V vsem so odkrili šest po greškov, štiri šele po njegovi smrti.

Poleg imenovanih Vegovih del, ki so temelj njegove učenjaške slave, je še brezštevila manjših razprav: o krogli, ki se vrti okrog lastne osi; o občni težnosti; o merah in utežih i. dr. vse strokovnjaško izpeljane. Od suhoparnega, mehničnega računa, ki zahteva le potrpežljivosti in truda, do onih skrajnih mej matematične vede, ki se že poizgubljajo v filozofiji — vse to veliko polje si je osvojil — samouk Vega. Poleg slovensčine je bil večšč francoskega, italijanskega, angleškega in nemškega jezika ter poznal vso literaturo svoje dobe. Takoj leto potem, ko je izšla Laplaceova „Mécanique céleste“, je že z lastnim spisom posegel v zanimive in še danes ne definitivno rešene probleme te knjige.

Skratka — Vega je bil učenjak svetovnega obzorja, in to so priznavali tudi njegovi sodobniki; postal je član znanstvenih družb v Erfurtu, Pragi, Mogunciji in Göttingenu ter je dospel v svoji službi do podpolkovnika. Izdaje njegovih

oficijalnem sporedu — Bacek in Nacek s svojim petjem, oziroma kupleti, s svojim zdravim humorjem. Bolj živahne, bolj animirane zabave, si sploh ni možno misliti, kakor smo jo imeli v Barkovljah in tržaški Slovenci si laskajo v uverjenju, da so po možnosti nadomestili oficijalni vsprejem, kakršnega nam žalostne razmere ne dopuščajo ter da mili gostje niso odnesli neprijaznega utisa o tržaškem Slovenstvu. Mnogo gostov se je notri do polnoči zabavalo v Barkovljah.

Mi se tej kritiki popolnoma pridružujemo. Vsa čast in hvala požrtvovalnim tržaškim Slovencem, ki se niso bali ne truda ne stroškov ter vse svoje sile združili v to, da so pokazali, kako ljubi in dragi gosti so jim pjonirji narodne prosvete. Vsa čast in hvala vrlim tržaškim rodoljubom na tej gostoljubni požrtvovalnosti in bratski ljubezni! Živeli!

Banket.

V isti dvorani, kakor zborovanje, vršil se je tudi banket. Udeležilo se ga je nad 300 učiteljev in učiteljic in več prijateljev učiteljstva, med njimi župan Hribar, dr. Tavčar, istrski dež. poslanec Mandić in tržaški dež. posl. dr. Rybař.

Vrsto napitnic je otvoril „Zavezin“ predsednik Jelene, ki je povdarjal zvestobo in zaupanje učiteljstva presvetlemu vladarju ter napil Nj. Veličanstvu.

Nadučitelj v Sežani, g. Kosovel je napil „pravima prijateljama šole in učiteljstva,“ to sta Zavezina častna člana župan Ivan Hribar in poslanec dr. Ivan Tavčar. (Živahni Živio-klici!)

Župan Hribar je dejal, da se je posebno vzradoval, ko je izvedel, da bo letos „Zaveza“ zborovala v Trstu, kajti Trst je velevažna pozicija. Udeležniki „Zavezine“ skupščine so se lahko prepričali, kako važno in težavno je delo onih, ki branijo to pozicijo. Oni izpolnjujejo svojo dolžnost, naša dolžnost je, jih podpirati. Učiteljstvo je pred vsem poklicano skrbeti, da se jezikovna meja ne krči. Na glavnem zborovanju je eden poročevalec povedal, kako mu je nekaj vpliven slov. politik zabičeval: Bodite krotki in ponižni! (Živahni klici: Šuklje!) Krotkost in ponižnost sta lepi čednosti, a ko-

ristni nista, ne za narod ne za kak stan. Sicer pa kaže ravno tisti politik, ki učiteljstvu priporoča krotkost in ponižnost, sam najmanj krotkosti in ponižnosti. Učiteljem svetujem: Ne bodite ne krotki in ne ponižni. Ne klonite duhom in ne udajte se; kdor zvesto izpolnjuje svoje dolžnosti, lahko tako nastopa. Učiteljstvo ima v „Zavezi“ imenitno organizacijo, ki mu daje moč. Če stopi ta organizacija v zveze s češko in s poljsko, bo to moč, ki bo vsaj ravnoredno stala poleg nemške organizacije. Pri Nemcih ne iščite pomoči! Samozavest, ki je potrebna učiteljstvu, pa ni prirojena, ampak mora imeti zaslonbo v materialnem položaju. Učiteljstvo je videlo, da so se raznim stanovom izboljšali dohodki, tako državnim in deželnim uradnikom in tudi diurnistom. Za učiteljsvo ni v tej meri skrbela ne država, ne dežela, a priti mora do tega. Le če bo imelo učiteljstvo stalne in zveste zagovornike, bo mogoče doseči, da bo država pomagala deželam urediti učiteljske razmere. Na zborovanju se je omenjal list, ki je pisal, da je dobro, da deželni zbor ni mogel zborovati, češ, saj bi se bilo kmetu denar iz žepa jemalo za učitelje (Klici: „Domoljub“ je tako pisal.) To je slepljenje javnosti. Ni res, da kmet največ plača. Po oficijalnih izkazih ne plača kmet niti tretjine deželnih dohodkov. Največ plačajo mesta in industrijalna podjetja, a zastopniki teh slojev se ne branijo plačati, kar treba, za izboljšanje učiteljskih plač. Jaz — je izjavil govornik — bom v deželnem zboru zvest zagovornik Vaših zahtev, ker, če se izdaja sto in stotisoče za vodovode, mora se toliko bolje poskrbeti za živi vrelec omike in prosvete, ki ga odpira učiteljstvo. Govornik je izrazil svoje veselje, da so navzočni tudi hrvatski učitelji iz Istre in napil stanovskemu duhu in stanovski organizaciji učit. (Živahno odobranje in ploskanje.)

Nadučitelj v Črnučah, g. Gregorin, je opozarjal, da ima Trst na videz sicer laški značaj, prav kakor bi bil iz njega izginil slovenski rod, ali slovenstvo v Trstu živi in se zaveda tako, da sedaj ne bo več propadlo. Zahvaliti se je za to slovenski žilavosti in vrlim voditeljem, zlasti dr. Rybařa. Govornik napije slovenskim bratom ob Adriji in njihovim voditeljem. (Živahno pritrdjevanje.)

knjig segajo v sredino preteklega stoletja in še dalje — najboljša karakterizacija njihove vsebine, in v čast jim je, da niso bile le lepe, prazne teorije, ampak da so odgovarjale dejanski potrebi. Tak je bil Vega znanstvenik. A ta znanstvenik ni ostal doma pri svojih zaprašenih knjigah in ni ondi koval nerealnih teorij, ampak šel je v življenje, v boj, da praktično poskusi svoje znanstvo, ki ga ni pustilo na cedilu, ampak često so uspehi prekosili vse nadeje.

Teorija in praksa sta v Vegovem življenju tako tesno spojeni, da jih ne moremo ločiti: šestilo in orožje je nosil v eni roki. Kakor je znal ravnati s šestilom, tako spretno je sukal orožje. Pred Belim gradom in ob Reni je izkazal svoje junaštvo, po lastnem načrtu je uklonil mesto Lauterburg in trdnjavo Fort Louis, pri Mannheimu, Mogunciji in Wiesbadnu je zmagoval njegov pogum in premislek. Sploh vsi voji, ki jih je tedaj vodila Avstrija, vedo mnogo povedati o slavnih činih našega Vege. A tudi v vojni ni pozabil svoje vede, ampak v taborišču je vpricho „sovražnika“ dovrševal svoje znanstvene knjige.

Njegove zasluge so našle odmev tudi na najvišjem mestu. Leta 1796. je dobil Vega vitežki red Marije Terezije, leta 1800. je bil povišan med barone in naslednjega leta so ga kranjski stanovi brezplačno vsprejeli med svoje člane. Tako je vzrastel iz priprostega slovenskega dečka od širnega sveta

člaščen in s priznanji obdarovan mož. A vsa ta slava ga ni premotila v ljubezni do skromne domovine. L. 1799. je poslal kranjskim stanovom po en izvod vseh svojih knjig in osem spričeval o junaških svojih delih — pokazati je hotel, da dela čast svoji domovini. Mož svetovne slave se ni sramoval posvetiti svojih proizvodov dobrotnikom na latinskih šolah in pred vsem svetom priznati sprejete dobrote in svoje revno pokolenje.

Vsem se je krčilo srce, ko so ga dne 26. septembra l. 1802. mrtvega, na kol privezanega potegnili iz Dunave pri Nussdorfu blizu Dunaja; postal je žrtev človeške zlobe.

Žena in dvoje sinov je žalovalo za njim, sinova sta na Dunaju ponesrečila, eden njiju si je sam končal življenje; tako je že v kali zamrla plemenitaška slovenska rodovina Vegova.

Celo stoletje je že leglo za Vegom v grob, in ne dviga se še v njegovi domovini njegovemu slavnemu imenu dostojen spomenik. Skrbimo, da bo že stal v svetišču naše „almæ matris“ njega dostojen spomenik, kadar se bo stoletje zopet hitrih kril dotaknilo njegovega groba. Vega sam nam je začrtal pot, ki nas vodi do cilja: biti moramo junaški boj za svoje pravice, v boju pa ne smemo pozabiti vede in kulturnega dela.

(Po „Sl. N.“)